

СТРАЖИЛОВО

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 33.

У НОВОМ САДУ, 16. АВГУСТА 1892.

ГОД. V.

ПЕСНИШТВО.

ЗВУЦИ.

Туга и сузе, тихи пламен страсти,
Близна тајна непознате среће,
Молитве, усхит и невинне сласти
И раном буром покидано цвеће —
Све мину давно... Ја не будим више
У мрачним грудма сахрањене жеље,
Гробовска недра одавна ми скрише
Надежде празне и лудо весеље.
Прегорех прошлост... Ал често и сада,
Кад месец сјаје у тихој самоћи,
Небеса трепте и тишина влада,
Ја будан сањам сам у глухој ноћи.
Срце ми бије, али се не креће
На сусрет нади ил безумној муци

3. авг. 1892.

Нит мртва песма с мирних струна леће
Сломљене лире у клонулој руци.
Но часком, кад се сањив ветрић прене
К'o тајни шапат далеких звезда
Затрепти тихо на звуке покрене,
Протужи песма с покиданих жица,
Тада ми туга узнемири груди
Тајни ме шапат по ново облеће
А сузе капљу, ал су заман труди,
Јер срце моје пробудити не ће.
Ја знам те звуке, знам шта значе они:
То дух се буди из минула доба
И жице дира, глуха песма звони
И тихо плаче поврх нема гроба...

Ленскиј.

КАВГАЦИЈА.

Прича из Сарајева.

Ако нијесам у тврдо држао, нож ће
му доћи главе, ту сам најтањи —
и стари Петро превуче кажипрстом
преко грла.
Па и онет умрије на душеку!
А био вам је кавгација — та већ слу-
шали сте од својијех старијих.
Према њему ништа они Оканови, што
га и ви памтите — кажем вам, ништа!
Само да вам причам, како је постао
кавгацијом, па да се крстите лијевом.

И ту је — не ћете вјеровати — жен-
ска глава по сриједи.
Аиђа му била кона.
Не памтите је па и не знате лепоте јој.
Сви ми онда момци за њом излућесмо.
А она, веселница, апикује с нама, а у
потаји воли — замислите — Турчина!
Омер бег бијаше на оку, бијаше ста-
сит, бијаше млад, а поврх свега богат па,
кад се обуче — махни!
Не има ћевојке, што не би за њиме
гледала, кад улицом хода.

Враг удеси те он запази Анђу, а кква је била, упалила би и бјешњег.

Стаде он пред Анђина врата један пут, стаде два пут па и три пута.

Заређа вам он потље — нема броја.

Кад год је он с Анђом на вратих, а ми се ушутимо па промичемо ли, промичемо — бијаше то за турскога вакта.

Дирамо ми пошље Анђу због Омер-бега; а тек ће она:

„Не будалите! Ја Сркиња, а он Турчин — куд ће то једно с другим?“

II.

Једно вријеме ходамо ми ка' и прије поред њене куће, а ње не има на вратима.

Прође десетак дана па тек ево је опет.

Питам је ја: шта би?

„Боловала сам,“ вели она.

Не вјеруј ја, јер јој се болест не види, већ распитуј па чујем, шта је.

Дошао јој Иле, тај Илија Обреновић, о којему вам причам, па ће јој набусито, како је увијек говорио:

„Махни се Омер-бега.“

„Што, болан?“

„Па много с њиме диваниш.“

„Морам.“

„Како мораш?“

„Ја знам.“

„Па кажи и мени.“

„А што да ти кажем?“

„Ако кажеш, не ћеш потље морати да с њиме диванишеш.“

„Зар си толико силан?“

„Био ја силан не био, тек не ћеш морати, веруј ми!“

„А шта ћеш, ако је мени воља с њиме диванисати?“

„Ваља да ти је тек још што остало ту?“ и Иле упре прстом у чело.

Анђа се мало трже.

„Што да ти ја казујем, да му нијеси прилика, кад ти то и сама знаш? Или си море бити готова поћи и у харем?“

Анђа блиједи и румени.

„Не љути се!“ мекше ће он. „Знам ја, да ти не би вјером преврнула.“

„Па ето ми већ више не долази Омер бег,“ брани се она.

„Знам“

„Али не знаш, за што?“

„Казаћеш ми.“

„Казаћу ти, тек да не мислиш оно, што си рекао. Он не долази, што ја више не излазим на врата.“

„Па чуо сам, боловала си.“

„Нијесам; већ тек да ми не долази Омер бег.“

„Е?“ и он се са свијем разведрио.

„Тако ти је.“

„А што велиш, да си прије морала с Омер-бегом разговарати?“ и он се опет мало уозбиљно.

Док се она ломила, он ће продубити:

„Комшија сам ти, а и Србин сам, па, па ваља ми, да ти помогнем. Казуј, де!“

„Мучно је то казати.“

„Што? Ти не имаш брата, не имаш мушке главе у родбини — што да се не повјериш мени? Ја ето — како да ти кажем? Ја бих теби учинио, што бих и сестри, па, ако ти је драго, и — више.“

Застићела се она.

„Тако бих ти још могла рећи, ако си ми по Богу брат.“

„А што не и више?“

„Више ми не мореш бити,“ одговара она, и спушти очи, али тек кад виде, колико му је то криво, те додадне; „не мореш бар за сада.“

„Е нека је па твоју!“ пристаје он, а јуначи га оно „за сада“.

„Говорим брату?“ пита га она, па, кад он климне главом, настави:

„Говорићу без зазора. Мој бабо је много дужан Хаџи-Лоју. Навадно се Хаџи Лојо па нам долази у кућу. Страх ме ухвати и кад се само сетим, како увијек чудно у ме гледа. Ја га бјежим, колико могу, па бабо ме свагда зивка, кад дође Хаџи Лојо — те: донеси, вели, једну жишку, те дај слатко! А ја шта ћу, слушам — бабо ми је. Па да ти је тек виђети Хаџи-Лоја, кад нам дође. Увијек је обричен, намазао бркове, намазао обрве, а већ косу и онако брије, те му не мореш виђети бијеле. Само оне боре по матороме лицу издају га, да је претурио многе године. Једном сам пекла каву па им чујем разговор. Бабо ми преклиње Хаџију, да

чека, а он не ће већ вели; или плати, или ми дај Анђу па да бришемо! Све сам разумјела. Ја треба да платим бабов дуг. Проклињала сам удес, што ме 'ваку створи. Једнога дана — мало прије отишао Хаџија — случајно наиђе Омер бег па стаде. Видео ме брижну и невеселу па ме питао: што ми је? Овамо онамо па му се ја изјадам.“

„А што нијеси којему од нас?“ пре-сјече Илија.

„Зар да учините што па да допаднете биједи?“

„Па поможе ли ти?“

„Долазио је још и све ме тјешно: он ће одвратити Хаџију. И збиља. Хаџија је ређе долазио. Кад ал' једнога дана рече ми Омер бег: стิโอ сам платити Хаџији дуг, али он не ће паре већ хоће тебе; рече ми: убиће ме, ако ти уздолазим.“

„Зна Хаџија зецје срце у Омер-бега — кукавица је то?“ зловољно ће Илија.

„Вараш се,“ брани га Анђа. „Стио је још долазити, али ја му не дадох.“

„Т—и!“ отеже Илија. „Дакле си се за његову главу поплашила те га одврати-ла?“

Њој појури сва крв у лице.

„Па ако сам, шта онда? Зар да због мене човјек страда?“

„Не велим то, већ да ту не има што друго?“

„Што може друго бити? Није ништа друго, душе ми! Хаџи Лојо је напас' — не знаш ти њега. Учиниће, што пријети па ће ми пући брука по Сарајеву.“

„Тек махни се Омер-бега, опет ти кажем. А за Хаџију не бери бригу! С њиме ћу се већ ја разрачунати.“

„Ти?“

„Ја, а ко ће? Зар ти писам Богом брат? Бели ти не ће Хаџија прага прекрочити.“

(Наставиће се).

Мита Живковић.

ИГУМАНОВА СЕН.

(Свршетак).

Наста и трећа ноћ. И ако сам мало био узнемирен, ипак те ноћи писам био тако страшљив као прошасте. Чак сам био и уверен, да је све оно било само привиђење, које ми се причињава, на за то и доковах, да о томе не мислим више.

Легао сам као и обично. Мачка сам отерао па гредицу, да ме не плаши, а свећу и жижак оставих, нека оба горе те да се боље види. До сада је увек само жижак горукао па је у несталној светлости лелујао по зидовима тамне сенке, од којих ми се којешта стварало.

Размишљајући о којечему лешкарио сам и пушио своју цигару. Али сан никако па очи. На зиду куцну по ноћи. „По ноћи!“ помислих и нехотице подигох главу мачку и у мало не дрекнух из гласа. Мачак усијао очима у мене и искезио беле као снег зубе, па као да шклоца на мене. Оштри зуби сјактили су из таванске таме и изгледаше ми, као да са таванице извирује мр-

твачка лобања и шклоца на мене. Воденично коло закрча, застења, као да се под њим нешто ломи, над главом ми нешто зашуста, петао кукурекну и преда мном се залелуја игуманова сен. Сад му руке не беху пружене напред, већ опуштене. Са ужасом сам гледао у ово измучено и бледо лице а неки мемљив задах, пул хладноће и влажне паучине, бије из њега. Он ступи преко прага и пође мени.

— Ко си? викнух уплашено.

Он ћути и гледајући ме залећеним погледом приступа лагано.

— Шта тражиш од мене?

Сенка опружи руку и ја осетих, како ме од темена па до ногу проби лед. То је била његова рука на моме темену. На глави ми се наострени свака влат и ја осећах лено, како ми коса ниче.

„Што не одаш?“ чух као из дубине некакав глас.

Не могах се ни маћи.

„Сутра, сутра!“ проговори на ново

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

исти глас и сени нестаде. Са мене је кип-
тио леден зној и ја као махнит излетех
на поље, али она тама, што је из шумске
дубине тако страшно на мене зијала, отера
ме на ново у воденицу, где сам дршћући
и цвокоћући са страхом очекивао овај дан.

Проклети мачак опет је мирно прео и
змиркао, као да никог не беше а воденич-
но кóло млело је засуто жито. Четврту ноћ
не смедох жив чекати и ја дођох да се као
убица пријавим.

*

Ивана су одмах притворили а водени-
чара је потера после три дана пронашла.
И он је брзо признао, кад се са Иваном
сучоши.

Међу тим је Иванов отац радио у на-
шој башти. Кад му јавише за сина, плану
старац као рис и са оружјем полете у
полицију. Хтео је да убије свога сина,
а кад му отеше оружје, стаде га прокли-
њати, вичући: „Проклет да си и овога и
онога света! Нити си ти мој син ни ја
твој отац више!“

Сутра дан, дође старац као и обично
нашој башти. Мало се само погрбио, иначе
се ништа не познаваше по њему, тако је
био миран и брижљиво радио.

Некако у брзо осудише ону двојицу
на смрт. Воденичара ће у атару манастир-
скоме стрељати а Ивана на Кајабурми.

Осуђенички пут води покрај наше ку-
ће па је тако и отац Иванов могао видети,
ако је хтео само, спровод синовљи.

Јутро је било топло. Гомиле људи про-
лазиле су крај наше куће и журиле онамо,
како би за рана уграбили згодно место,
одакле ће све видети.

Иванов отац био је већ у башти. Моја
мати не хтеде дозволити, да овога дана
ради, али он је запита: за што?

„Па ти и сам знаш, стари.“

— Не знам, госпођо, вјере ми! Мањ
ако не помишљаш на ону рђу, кога ће
данае правда сусетићи?

„Какав је да је, син ти је; треба да
га пожалиш!“ — рече му моја мати, и
како је била увек осетљива на туђу нево-
љу, грунуше јој сузе на очи.

Старац је погледа мирно и благо па
онда рече: „Вараш се, госпођо! Оно није

мој син. Осрамотио је ове седе косе,
убио невина човека, па још свештеника.
Нека рђа погине, и право је!“

Чим старац сиђе у дубину баште, а
из Хилендарске улице, која утиче у нашу,
покуља силан народ. Усред те заграјале и
густе гомиле ишле су полагаано кочије,
из којих светлуцаху бајонети са жандарм-
ских пушака. На мало узвишенијем се-
дишту у дну кочија седео је везан Иван
и нешто весело разговарао са околином
око себе. Један ковачки калфа ишао је уз
кола и гледао у осуђеника. Иван му у
шали примети: „Да си бар столар, па бих
разумео, што ме тако мериш, али си ко-
вач; ваљда не ћеш да ми гроб закујеш?“

У пролазу покрај наше куће јави ми
се осмејком, изви главу, не би ли угледао
свога оца, а кад га не виде, он запева
из гласа:

Кад се роди на западу сунце,
Онда ћу ти са Косова доћи!

И руља народа са гомилом наоружаних
жандарма оде, тискајући се око осуђени-
кових кола, пут Кајабурме.

Старац је морао чути грају, али ни
главе није подигао. Радио је свој посао
мирно и ја сам се чудео, помишљајући,
какав је то отац, који нема ни мало срца,
да свога сина пожали.

Са наше куће види се Кајабурма. Из
далека се црне гомиле, које су осуле бре-
жуљке. Сунчана јара треперила је по ваз-
духу и јако жегла. После једног сахата
видех, како се густе гомиле јаче заталасаше.
Са једног избрешка изви се густ прамен
дима, пови се, залелуја и ишчезе у ваздуху
а оне гомиле почеше се као црни потоци
у долину слевати. Иван је дакле свршио.

Неколико дана доцније рашчу се, да
је земља изметнула лешину осуђеникову.
Сујеверни народ трчао је да види. Разуме
се, да од свега тога не беше ништа.

Кад је старац чуо за то, казао је:
„Ако! И треба да му земља кости изметне!“

Јако сам се радовао, кад га исплатише
и отпустише из баште.

*

Неколико дана доцније договоримо се
нас неколико дечака, да сутра дан урани-
мо пре зоре и да одемо на Дунав, да се

купамо. Купали смо се увек под Каја-
бурмом.

Још није ни свануло честито а нас пе-
торица стигосмо под брег.

— Хајде да прођемо поред гроба Ива-
нова! рече један.

Тек се први освитак заталасао тамо
далеко са бачких равница, позлаћујући мо-
дро Дунаво. На Кајабурми је још било у
долинама доста мрачно. За неколико мину-
та уснѐсмо се уз доста стрму косу, на
врху које у малој удољници лежи и онај
гроб. Први, који се успужа, стаде, окрете
се к нама и махнувши руком даде нам знак,
да будемо мирни. Похитасмо да видимо, шта
је тамо. Он нам показа руком на гроб.

Поред самога гроба на разастртој стру-
ци седи пекаква људска прилика подвијених
ногу и оборене главе. Према зрацима осви-
тања познадох дуге и седе брке Иванова
оца. Он је седео украј гроба и мирно пу-
шио из своје лулице. Тихо смо прошли по-
крај њега, а ја сам чак и капу скинуо,
али он и не гледаше на нас.

На по године доцније видех га први
пут код Делијске чесме онако, како вам ис-
причах; али већ тада беше слеп. Тај бед-
ни старац, што је хтео да убије несретнога
сина и који га је јавно проклињао, кришом
је ноћу одлазио сину на гроб, тамо плакао
и спавао, све докле није и своје очи испла-
као. Јадни отац!

Драгутин Ј. Илић.

ВЈЕРИНА ЉУБАВ.

РОМАН И. А. Гончарова

ПО ФРАНЦУСКОЈ ПРERAДИ ЕВЖЕНА ГОТИ ПРЕВЕО *Миливој Максимовић.*

ДРУГИ ДЕО.

XVI.

Обадва писма метне у џеп, упути се тихо
и замишљено к Татјани Марковној и седне
поред ње.

Татјана је прво расејано погледа по опа-
зивши, да има нешто, погледа је још једном
нажљиво и забринуту.

— Шта се догодило, Вјера? Изгледаш ми
нешто растројена, зашта је она.

— Нисам растројена, него уморна. Примила
сам писмо оданде.

— Одакле? зашта Татјана пребледевши.

— Прво већ поодавно; нисам га све до да-
нас отворила, а друго сам примила данас. Ево
ти их обадва, прочитај, бабушка.

Она метну оба писма на сто.

— За што да их читам, Вјера? рече Та-
тјана Марковна једва се савлаћујући и намерно
не гледајући на писма.

Вјера је ћутала. Татјана онази, да се још
више ражалостила.

— Желиш ли ти и је ли ти потребно, да
ја дознам, шта пише у њима? зашта је она.

— Јесте, бабушка, прочитај само.

Бабушка натакне наочари и почне читати.

— Не могу ништа да разаберам, душнице
моја. Боље ми у кратко реци у чему је ствар.

— Не могу вам причати, немам снаге за
то. Волијем вам их прочитати.

Шапатом и прелазећи муком неке речи и
изразе прочита она писма и смотавши обадва
онет их стрпа у џеп. Татјана Марковна се ис-
правила на столицу и по том се опет погурила,
угуцујући у себи душевно страдање, на по-
слетку озбиљно погледа Вјеру.

— Шта мислиш ти, Вјера? зашта је сла-
бим гласом.

— Ти питаш, шта ја мислим, бабушка!
рече јој Вјера гласом пуним прекора. То исто
што и ти!

— То знам. Али он предлаже . . . да те узме,
хоће да остане овде. Може бити, ако хоће да
постане човек . . . као што су и сви други . . .,
ако те љуби, говорила је Татјана Марковна запињу-
ћи, ако мислиш, да можеш бити срећна с њим . . .

— Он назива брак комедијом, и заједно с
тим ми предлаже, да ме узме! Он мисли да мени
једино то још треба, па да будем срећна . . .
Бабушка, ти бар знаш, шта је са мном, па што
ме питаш?

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

— Ти си doшла, да me питаш, na што da se odlučiš...
www.uniljub.rs

Бабушка је говорила бојажљиво и оклевајући, јер још јој не беше јасно, за што јој је Вјера прочитала писма. Била је раздражена Марковом дрекошћу и стрепила је ради Вјере, бојећи се опасног повратка страсти, али је сакривала своју раздраженост и немир.

— Ја нисам ради тога дошла до тебе, бабушка, рече јој Вјера. Зар ти не знаш, да је одавно све решено и рашчишћено. Ја не ћу ништа; једва се држим на ногама и ако по где-кад слободно одахнем и обасја ме нада на живот, то могу само под једним условом, да ништа не знам, ништа не чујем, да све на увек заборавим! А он ме ето опет опомиње! Зове ме тамо, обриче ми срећу, хоће да се венча!... Боже мој!...

Она очајно слеже раменима.

Татјани Марковној све лакше биваше на срцу.

— Бабушка! заврши Вјера, скуивши своју последњу снагу. Ја не желим ништа! Разуми ме добро: све да се он каквим чудом преродио и постао сад онаким, каквог сам га ја пре желела, да почне веровати у оно, у што ја верујем, да ме је заволео онако, како сам ја њега... хтела љубити, ја се ви онда не бих одазвала његову позиву.

Она ућута а бабушка је притајивајући и дисање слушала речи своје унуке, као невање рајске птице.

— Ја не бих била с њим срећна, не бих никад могла заборавити на пређашњег човека и поверовати новом. Ја сам и сувише претрпела, испутала је она спуштајући свој образ на бабушкину руку, али ти си ме разумела и избавила, — ти си моја мајка!... За што сумњаш и испитујеш ме? Која страст би била кадра да се одржи после оваких страдања? Зар је могуће још једном пасти у пету оваку погрешку?... У мом срцу нема више ничега, пустош и студен, и да није тебе, очајање...

Вјери ударише сузе на очи. Она притисну главу уз бабушкино rame.

— Не спомињи више тога и не узнемируј себе узалуд! рече Татјана и сама се једва бранећи од суза и отирући јој сузе руком, ти знаш, да смо предузеле, да никад више о том не говоримо.

— Ја ти не бих ни говорила, да не беше ових писама. Мени је потребан мир и тишина...

Бабушка, одведи ме одавде, сакри ме, ако не желеш, да умрем.

Сузе јој још силније потекоше.

Бабушка устаде, посади Вјеру на своје место, и онда се достојанствено исправи.

— А, ако је тако, рече она дрхтавим гласом љутито, ако се усуди, да те још узнемирује и мучи, онда ће са мном имати да рачуна због тих твојих суза. Твоја бабушка ће тебе бранити и заклонити; умири се само, дете моје, ти не ћеш ништа више о њему чути...

— Шта си наумила чинити? запита је задовољено Вјера, која је нагло устала и приближила се к њој.

— У које доба ће сутра доћи у павиљон? Чини ми се у пет? запита она кратко.

Вјера је још непрестано гледаше зачуђено.

— Бабушка! ти ме ниси разумела, рече јој кратко и ухвати је за руке, умири се, ја нисам дошла да се жалим на њега. Никад немој заборавити, да сам ја једина за све крива. Он не зна, да ја нисам више она, која сам била, па ми за то и пише. Њега само треба обавестити, како сам ја болесна и клонула, а ти се, као што ми се чини, спремаш на борбу! Ја то не желим. Хтела сам, да му то напишем, али нисам могла; а да се састанем с њим, за то немам снаге, све кад бих и хтела.

Татјана Марковна се примири и замисли.

— Хтела сам да се обратим на Ивана Ивановића, настави Вјера, али ти и сама знаш; како ме он љуби, и какве је наде имао. Па сад ставити га у близину човека, који је све то уништио, никако не иде.

— Не иде! потврди и Татјана Марковна, окрећући главом. За што њега узнемирувати? Бог зна, шта би се између њих развргло. — Али има човек, који ти је још ближи, који зна све и љуби те, као сестру; Борис.

Вјера је ћутала.

— Да, кад би ме љубио само као сестру! помисли Вјера; али не хтеде издати страст Рајскога према њој; то беше његова тајна.

— Ако хоћеш, ја ћу говорити с њим.

— Немој ти, бабушка, ја ћу му сама рећи, одговори јој Вјера бојећи се, да умеша у ту ствар Бориса. Ја ћу помоћу Бориса одговорити на ова писма, растумачићу му, у каквом сам положају и одузећу му сваку наду на састанак са мном. А за сад ми само треба, да му се даде знак, да не долази у павиљон и да не чека узалуд.

— То ја примам на себе! рече одлучно Татјана Марковна.

— Али ти тек не ћеш ићи сама и састати се с њим? рече Вјера погледавши јој испитујући у очи. Сети се, да се ја на њега не тужим и да му не желим никаква зла...

— Не желим му ни ја! рече бабушка гледајући у страну. Умири се, ја ћу само учинити кораке, да те он више не чека у павиљону.

— Опрости ми, бабушка, и за ово ново огорчење, које сам ти проузроковала.

Татјана Марковна уздахне и пољуби своју унуку.

Другога дана, око по дне, зачује Вјера топот коњских копита пред капијом. Погледа кроз прозор и очи јој синусе задовољством, кад угледа Тушина, који је дојахао на свом вранцу.

Она пође доле и сусретне га на вратима. Обоје се насмешеше једно на друго.

— Ја сам вас оназила од горе, па сам вам пошла у сусрет. Како сте? Јесте ли здрави? запита га, погледавши га мало боље.

— Прилично... одговори јој он, окрећући лице на другу страну, да не би оназила промену на њему. А ви?

— Била сам болесна, али сам се опоравила. Где је бабушка? обрати се Василиси, која јој одговори, да је госпођа после чаја некуд отишла и повела са собом Савецја.

Вјера позове Тушина горе у своју собу.

Седну једно поред другог на диван и ћу-таху, погледајући се час по крадом.

— Блед је и ослабио је, мислила је у себи Вјера. Тешко му је сносити обмахнуто надање.

На њему су се донеста онажали знаци претрпљеног душевног страдања и муке, али њега је далеко више мучило стање и положај Вјерин, него његов сопствени бол због увређених осећања и обмахнуте наде, који га је до душе из почетка силно потресао, али коме је он, употребив сву снагу свога организма и душе, после неколико дана одолео. Он је веровао у непогрешност Вјерину и та вера, која је подржавала његову чисту и дубоко моралну страст према њој, и уз то њена бајна лепота и поверење у њен ум и чистоту срца заглашавали су у њему егојизам физичне страсти и очували су не само њега од очајања него и његову љубав према Вјери са свим онаку, каква је и пре катастрофе била. Одмах у оном часу, кад му је све исповедила, био је свестан и веровао је,

да она није крива, него несрећна, што јој је одмах и рекао. Тако је мислио и сад. За кривца, и још више, за једног сленца је сматрао јединог Марка.

Само по кад кад би му, чисто кријући се од њега, крадом, кроз страдање и неизмерну жалост, елипо зрачак надежде и ако не баш на остварење својих негдашњих снова, да буде за навек његова, оно бар и на ту срећу, да не мора изгубити Вјеру за навек из вида, да стече њезино пријатељство и да у далекој будућности, кад било, умножи њезину још увек живу симпатију према свом пријатељу. Ту је био крај његовим сновима, није смео да иде даље, и то за то, што је ту настајало питање, како се свршило између ње и Марка. Њега су у овај мах мучиле исте сумње, које и Татјану Марковну, кад јој је Вјера показала писма. Њему је изгледало невероватно, да ће Марк остати чврсто и непоколебимо уз своје назоре и задовољити се својом победом у понору.

— Није ваљада луд и ћорав? размисљао је он. Ваљада има на њему нешто, у што се могла заљубити!... Он ће доћи к себи, вратиће се, и она ће бити срећна. — Дај Боже, молио се за Вјерину срећу, у исто доба бледећи и онадајући при помисли, да је његова будућност за навек уништена, упропаћена.

Он је скоро удвојно свој физични рад, само да савлада своје душевне болове; по кад кад би узјахао на коња па јурио шумом по двадесет пута с једног краја на други, али његова туга је, по речима песниковим, засела у седло њему за леђа, питајући га непрестано, како је с оне стране Волге.

Колико ли се пута приближио обали и гледао на другу страну! Колико пута га је обузела жеља да скочи у скелу, која се отискиваше од обале, али увек би му пале на памет њене речи: „Причекајте!“ и онда би се тужно опет повратио.

Али данас га она сама позиваше к себи! Она га је звала, па ипак се није усудио да појури тамо, него је тихо сишао с коња, чекајући да дођу слуге и прихвате га, а за тим, дошавши у њену собу бојажљиво и крадом ју је погледао, не знајући, за што га је позвала и чему има да се нада.

Из почетка је било обема незгодно. Њој за то, што му је њена тајна била позната; па ма да јој је и пријатељ, опет је за то он био туђин. И она стидљиво обори главу, избегавајући,

да му погледа право у очи. Њему опет, што јој је онако у невреме показао своје наде на њу, на које му је она са онаком искреношћу одговорила. Осећао се незгодно и себе и ње ради.

Они погађаху мисли једно другом и ћутаху.

— Јесте ли ми опростили? започне она.

— Ја вама? За што?

— За све, што сте претрпели, Иване Ивановићу. Ви сте се променили, ослабили, вама је тешко, ја то видим. Ваш и бабушкин бол су моја највећа казна.

— Немојте се само ради мене ни најмање узнемиривати, Вјера Васиљевна, Тај бол је... мој. Ја сам га сам проузроковао, а ви сте га само ублажили... Ето ви сте се и опет сетили мене, писали сте ми да сте ме се зажелели, је ли то истина?

— Јесте. Почела сам се већ мало опорављати и заборављати... Сватови Мартини се приближују, имала сам пуне шаке посла, па сам се мало позаборавила...

— Па је ли вас, може бити, штогод узнемирило?

— Јесте. Јуче сам била врло узбуђена, нисам се још ни данас потпуно умирила. Бојим се, да не би како... Ја сам мислила да је све свршено... Да ми је, да сам гдегод далеко одавде.

Он обори очи доле и побледе.

— Је ли се штогод догодило? запита он. Можда вам треба моје помоћи, Вјера Васиљевна?

— Догодио се нешто; али у овом случају није потребно, да баш вас уземем у помоћ.

— Нисам, може бити, способан?

— Не, нисам тако мислила! Али ви и онако знате све, ево прочитајте, шта сам примила...

Она му пружи оба писма. Он их прочита и дође бледи, него што беше, кад је дошао.

— Да, ту сам ја заиста излишан, ви можете и сами...

— Не могу, Иване Ивановићу.

Он је погледа зачуђено.

— Не могу ни да му напишем две, три речи, ни да се састанем с њим.

Он чисто оживи и исправи главу.

— Па ипак, морам му одговорити; он ће ме чекати тамо у павиљону или ће доћи овамо, ако му не одговорим, а ја не могу.

— Шта хоћете да му одговорите? запита је Тушин посматрајући своје ципеле.

— И ви, као и бабушка питате, какав одговор! Зар нисте читали? Зове ме, да будем срећна, предлаже да се венчамо...

— Па онда?

— Па онда! понови она са лакоом раздраженошћу. Јуче сам покушала, да му напишем само неколико речи: Ја нисам била срећна с вама, па не ћу бити ни после венчања, ми се не ћемо више никад видети. С Богом!" па нисам могла. Хтела сам да одем и кажем му то сама, па да се вратим, али ноге не хтедоше ићи. Он не зна за промену, која је код мене наступила и мисли да сам ја још увек у пламену страсти, па за то се и нада и пише... Треба му рећи све, а ја не могу! А не могу ни на кога да се ослоним. Бабушка је планула као прах, кад је прочитала ова писма... Ја се бојим, да она не ће бити у стању савладати се... и ја...

Тушин нагло скочи и приближи јој се.

— И ви се сетисте мене, рече јој сав блажен, зар није тако?

— Не, Иване Ивановићу, није тако. Ја сам вас позвала, да вас видим у овом немиру, јер кад сте ви ту, ја сам одмах мирнија.

Он се топио од милине.

— Али да вас пошаљем тамо, настави она, то не. Ја вам не бих могла нанети и ту увреду, не могу вас поставити очи у очи с човеком, кога ви не можете... равнодушно гледати... Не, не!..

— Увреду? запита он. Да, мени би мучно било, кад бисте ме послали тамо са маслиновом гранчицом, да му помогнем попети се из понора овамо; та голубља улога ми заиста не би приличила, али ја бих чак и то учинио, кад бих знао, да би вас то усрећило.

— И овај човек је готов да пође и тражи моју срећу, губећи тим своју! помисли она. Иване Ивановићу, прекину га она, са сузама у очима, ја верујем, да би сте ви то учинили! Али ја вас не бих послала.

— Знам да ме не бисте послали, али не бисте имали право, јер за мене би и то била срећа, рече он одушевљено.

Она обори очи.

— То је једина срећа, коју му могу дати! размишљала је Вјера.

Опазивши њену жалост, он се на једаред примори. Кајао се због речи срећа, која му се тако ненажљиво омакла.

— Опет сам учинио глупост, једио се на себе, схвативши њезину просту поруку, коју није имала другом коме да повери, као неко ободривање мојих осећаја и нада.

Вјера је, гледајући на њега, разумела, да се

сад по други пут преварио у свом надању. Њено срце, женски нагон, пријатељство, све је притекло у помоћ јадном Тушину; она не хтеде допустити, да се све његове наде претворе у ништа. Хтела је бар да га награди једним, што му је могла дати у тадашњем свом положају, и то: неограничено поверење и поштовање.

— Да, Иване Ивановићу, ја сад тек видим, да сам ја и у овом случају рачунала на вас, само не хтедох то сама себи признати, и никад се не бих одлучила, да од вас тражим ту услугу. Али, кад ми је ви тако великодушно нудите, ја је примам са благодарношћу. Нико ми не може тако помоћи, као ви, за то што ме нико и не љуби, као што ме ви љубите.

— Ви ме мазите, Вјера Васиљевна. Али ја видим, да ви то од срца говорите! Ви ме, тако рећи, скроз провидите.

— И ако вам није мучно, да се с њим састанете...

— Будите мирни... не ћу пасти у невест.

— Онда идите у пет сати у павиљон и реците му...

Она размишљаше, шта да поручи Марку. За тим узме писаљку и напише му оне исте речи, које је мало час усмено рекла Тушину.

— Ево мој одговор! заврши она, предајући му незапечаћен лист. Предајте му то и додајте, што по вашем мишљењу буде потребно; ви знате све...

Он метне писмо у џеп.

— И немоје понети са собом свој бич, рече још тихо.

— Јесам ли ја заслужио ту ономену? рече он и дубоко уздахну.

— Погрешила сам, упаде му она у реч, то није био прекор. Бог ми је сведок! То ми је само онако памћење пришанинуло. Мени је било много лакше том једном речи исказати а вама разумети, шта желим, а шта не бих желела при том састанку.

— Само једно ме тишти, што сте мислили, да ја без те речи не бих разумео.

— Опростите болесници!

Он стисну руку, коју му она беше пружила.

(Наставиће се).

* П О У К А * —

ПЛИНИЈЕ МЛАЂИ НА ЉЕТНИКОВЦУ.

(Из нештампаног дјела: Плиније млађи и његово доба. Сврха првог а почетак другог столећа по Исусу).

„Пријатељу, остави што прије можеш ту градску буку, то пусто и прешно тркање, те досадне градске послове, па хитај амо.“¹ Овако је наш Плиније писао са свог љетниковца своме пријатељу Минуцију. Па збиља, какав је тај живот у Риму? Јутром присуствујеш, а приморан си, великој свечаности, јер ће тај и тај младић први пут обући мужевску тогу, па си позват на чије прстеновање или вјенчање; од другог си замољен да му, као пријатељ, потпишеш тестаменат; с трећим ћеш на суд, онако опет из пријатељства; с четвртим на вијеће... Свему томе, мислиш, не можеш данас избјећи; али како је то тек досадно, како је то ништаво, кад сваки дан тратиш онако лудо своје драгоцено вријеме. „На то све — каже Плиније — промишљам,

откад сам на свом лаврентијском љетниковцу. Ја ти овдје читам, пишем, вјежбам своје тијело, да ми се онако дух свјеж и здрав уздржи; нико ми не досађује, а књиге су ми и друштво и забава.“² Ето, то је идејал нашега писца, али то се већ разумије, само да му је књига у руци.

И ако се није бројио у најбогатије људе у Риму, опет је имао неколико љетниковаца у разним крајевима Италије, као сви богатији Римљани, којима је то постала била права нужност, без које се није дало онда живити. Знамо да је већ за доба републике било ушло у обичај да спроведеш љетну припеку или на свјезим обронцима апенинским, или на обали морекој; али тек након Акцијске битке, кад је свијету за дуго вријеме утврђен мир, тај је

¹ Epistolae I. 8.

² Ibid.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

обичај преотео такав мах, да је већ Орације могао рећи: од великог броја полача мало ће више земље преостати за рало.³ Да се добије што згоднији положај, поравнио би се бријег, посадила би се читава шума, издубло би се језеро. О љетниковцу Полија Феликса прича Стације,⁴ да се је за њ морала природа покорити вољи човјечјој: „гдје је сад равница, ту је било брдо; гдје су сад дворане, ту је дивља шума расла; гдје су сад стабла, ту није било ни земље.“ Овакових чуда није могао наш Плиније да изведе, али опет мало би се који данашњи богаташ могао у томе с њим упоредити; та око самог лариског језера (*Lago di Como*) имао их неколико; од тих један се звао *Tragoedia*, јер је зидан на клисури врх језера (као што су глумци у трагедији ходили на високом *Coturnus*-у), а други *Comoedia*, јер је лежао на самој обали (што нас подсећа на ниски *soccus* у старинској комедији).⁵ Од осталих његових полачица по Италији, у Етрурији, код Беневента и т. д. најрадије се је свраћао у тусцијски или у лаврентијски љетниковац: први на самом Тибру, а други не далеко од Рима, на обали морској (данас: *Torre di Paterno*); оба их је на дуго и на широко описао,⁶ али читање тих његових описивања није баш занимиво, тим више што из истих не искаче читаоцу пред очи јасна слика тих дворова. Али се лако разабире како је господар зидао те своје полачице, да у њима буде све што годи човјеку: за цијело наш честити Плиније није хтио да заостане за осталим римским богаташима, који су својим дворцима цијелу Италију поплавили. Како је изгледала Италија, та „велика башта“, сва посијана господским вилама и перивојима, то тешко можемо данас себи преставити; та било је таквих господара, који, кад су путовали из Рима до у далеку Шпанију, сваки су дан могли да преноће на властитој постели, у својој кући, а њихове су их слуге двориле, њихови су се коњи упревали у кола!⁷ Још за вријеме Нероново спо-

мињао је Сенека тај страшни луксус, кад је оно, псујући на велике расипнике, говорио: „Нема једног језера, а да се код њега не дижу ваши љетни станови; нема ријеке, у коју се не зрцале ваше величанствене зграде; гдје год извире која топла вода, ондје видите нове дворе за ваше забаве; гдје обала прави залив, ту ничу из земље нове полаче; а кад већ копно не дотече вашим раскошним жељама, онда градите и у самој води.“⁸ Али изрођени потомци сурових републиканаца дотјераће касније тај луксус, баш у очи варварских навала, до скрајног степена; они ће бјегати из Рима, из колијевке њихове славе и имена, па ће их тражити по њиховим љетним полачама, опкољене мермером из Африке, индијским бисером, феницијском смирном, гдје расипљу злато несретних провинција. Шта ће бити с тим богатим дворима? Варвари, путем у Рим, у Милан, у Равену, растркаће се као дивља звјерад по зеленим околицама, палиће, пљениће, рушиће оне раскошне споменике западне цивилизације. Шта остаде од толиких Плинијевих љетниковаца? гдје су ма и саме развалине оних 15 Симакових полача, те су растурене биле по најљепшим крајевима Италије, а да и не рачунамо велики број његових омањих двораца? Никад већ није ницала трава, гдје су једном стала кошита готских, вандалских, хунских коња!... Али вратимо се на Плинијево доба, кад још није дограђено све оно, што ће касније, као пољско цвијеће, нестати са земље.

Обично је наш писац борављао љети на свом тусцијском дворцу, не далеко од тиренског мора, код првих поданака апенинских.⁹ Ту је, каже, клима зими омитра, али је љети изванредно блага; сам је дворцац на малом брежуљку, који регби прави највиши степен велика амфитеатра. Иза леђа пење се уз Апенин стара и густа шума, а пред њим нижу се ливаде, наквашене живим водама, што натанају цвијеће а истјечу у Тибар. У љетниковцу није онај разуздани луксус римских беспослењака, али ћеш опет наћи све, што је ондашњем имућном свијету било потребно као зрак, што су дисали. Ту су спаваће собе за различита доба

³ Hor. Carm. II. 15.

⁴ Friedländer III. 100.

⁵ Epist. IX. 7.

⁶ Epist. V. 6, II. 15.

⁷ Цицерон је имао 8 љетниковаца, Помпеј 12, а Симах, у петом столећу, имао их је 15 раскошних око Рима и Напуља. У самом Тускулу (данас *Tivoli*) била су 4 царска двора, а око њих других 40 приватних. Види, колико их Марцијал спомиње: Epigrmt. X. 30.

⁸ Seneca. Ep. 89. 21. Да су градили и у мору, то нам доказују оне еилне зидине, које се и данас виде на морском дну, кад утисна поврије, код Анкија.

⁹ Epist. V. 6.

дана; собе за свагдашњу вјежбу тијела; собе за купање, гдје је у једној студена вода, у другој млака, у трећој врућа; овамо су велике справе, гдје се та вода грије, онамо пећи на пару, кад оно господар посјећа и зими свој двораци. Око куће су дуге мраморне галерије; по баштама, гдје сваковрсно цвијеће расте, нижу се сјенасте шетнице; у сваком углу мраморне су клупе, а овеће и омање чесме расхлађују зрак, кад амо сунце припече. Па како не ћеш уживати, кад ти је одмах све при руци, чим шта зажелиш? Како не ћеш сачувати до потоњег часа ону драгоцијену ведрину и пријатност твоје ћуди, весеље и здравље срца и душе твоје, кад је око тебе свијет удешен како ти хоћеш, кад све оно, што те опкољује, очекује од тебе само миг један, да се створи одмах пред тебе, кад си ти сам господар твога живота, твојих дјела, твога времена! „Овдје — каже он ¹⁰ — влада онај мир, онај покој, који сам допринаша здрављу овог краја, колико и сјајно небо и чист зрак.“ То ти лако верујемо, блажени човјече! — Али у начину, како пробавља вријеме, приказује се прави карактер нашег врлог Римљанина. Устаје кад га је воља, обично кад и сунце; само не ће да се одмах отворе прозори, већ у оној тмици размишља о дјелу, којим се за оно вријеме бави; па кад му се чини да је већ готово, сложено и већ исправљено у памети, онда зове свог тајника, пусти свијетло у собу и казује у перо, што је у оној тмици зговорио. Около 11 ура иде у дворану или на терасу, размишља опет о свом дјелу, опет диктира секретару, па излази на поље. Касније поспава малко, пошета опет, чита из дјела римских или грчких говорника, али то све на глас — каже — ради трбуха; ¹¹ отшета на ново, да се од слуге намазати, извјежба тијело, па се окупа. За трпезом, кад је сам са женом и с малим бројем пријатеља, његов му роб чита из разних ауктора; чим се распреди трпеза, приказује се декламатор или свирач; кад је и то готово, онда је подиља шетња са укућанима и, ако су при руци, с учењацима. На овај начин примиче се вече, настаје ноћ, па му и најдужи дан пролази а да наш човјек то и не примјети.

¹⁰ Ibid.

¹¹ Стари су дијечници држали да је читање на глас добар stomachale. Целсије препоручује то свима онима, који тешко пробављају.

Наравна ствар, ред овог програма често бива поремећен, кад је Плиније за овећим или озбиљнијим послом, кад дуље спава или дуље шета; али што нам из свега тога одмах у очи пада, то је његова постојаност око учења и око књига. Кад иде у лов, уз кошће, бодаж и мрежу носи и писаће таблице! ¹² али опет сам исповиједа, је ли му теже шта уловити или написати; ¹³ па се тужи своме пријатељу Тацити, да је тешко спојити онако Минерву с Дијаном. ¹⁴ За цијело воља за радом била је у њега велика; та у неком писму каже да ће скоро на свој љетниковац, али у исти час исправља што је рекао и надодаје: „то јест, код својих књига.“ ¹⁵ Овакав се је живот у Римљана звао *otium*, ¹⁶ то јест кад си далеко од грађанских послова, кад можеш да сметнеш с лица ону официјозну озбиљност, а са рамена досадну *togu*, те мјесто ће навлачиш широку и просту *tunicu*. „О *tunicata quies!*“ ускликнуће његов савременик пјесник Марцијал, ¹⁷ пјевајући о блаженству живота, кад си где сам на селу; па ће другогдје надодати, набрајајући увјете, под којима живиш миран и срећан: „гледај да облачиш тогу што рјеђе можеш!“ ¹⁸ И наш Плиније, и ако се је налазио у своме елементу, кад је оно у граду био приморан да трчи с царског двора на форум у сенат, из сената на јавна читања и т. д., опет онај живот на тенану и оно блаженство, о којему му је пјевао Марцијал, привлачило га је у слободнију атмосферу, на подножје Апенинско, на обалу морску, у ону *tunicata quies*. Ту му је све што жели, ту му је покој и слобода, али ту је и његово најдраже благо: књиге, „не оне што се само читају, већ што се и уче.“ ¹⁹ Не смијемо пак мислити да му је то учење једина забава; наш се је господар баш својски заузимао за своја поља и своје баштине, за економију и за слуге. Кад је у Риму, пита шта је од његова винограда; свјетује се

¹² Epist. IX. 36.

¹³ Epist. V. 18.

¹⁴ Epist. IX. 10.

¹⁵ Epist. I. 22.

¹⁶ Њемачки: *Musse*. Адам Шефер, у опаскама к свом издању Плинијевих писама, (1814), врло zgodно примјећује, да овој римској беспослици — *otium* — имамо захвалити, што су написана толика бесмртна дјела.

¹⁷ *Martialis. Epigrmt. X. 51.*

¹⁸ *Toga rara. Epigrmt. X. 47.*

¹⁹ Epist. II. 17.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

с пријатељем, јер хоће да купи ново земљиште за два милијона сестераца; ²⁰ радује се сваки час да је трчање добро испало, да је жито родило. Али вјечита његова љубав за учењем треба да се опет појави, кад оно пише: „Туча ми је потукла жито у Тускулу, али за то добијам веселије гласе из мојих добара на комском језеру; при томе опет ми је највиши доходак од мојих лаврентијских бантина, јер ондје највише . . . пишем. И ако ми другогдје поља роду жито на пуње вреће, ондје ми је писаоница пуна књижевних радова.“ ²¹

По себи нам се сад поставља питање, јесу ли овакови људи — јер од Плинијева кова било их је онда много — могли уживати и осјећати ону лијепу природу, која их је окруживала, кад ето видимо да, кад су и из Рима бјежали у слободније крајеве, учење им је опет отимало најбоље, ако не цијело вријеме? Јесу ли бар за што онако изабирали најљепше положаје за своје љетниковце? Осјећање природних љепота, у неком погледу, модерна је ствар. Мало је кому онда, као цару Хадријану, падало на ум да се пење с великим напором а и погибећи на како високо брдо, како би одатле дочекао исход сунца и нагледао се лијепе окoliце под собом. „Поглед са високих врхова упливине на велики број људи као неко тајно опчарање; њихов величанствени облик, облаци, који их пашу, различите промјене сјене и свјетлости, које им се показују на висоравну или па обронцима, то све допринаша к томе да нам се то брдо напоскон прикаже као неко збиља живо биће, па хитамо к њему, како бисмо у страшну тајну његова живота проникнули.“ ²² Овако осјећамо ми, синови данашње доби, која и успркос електричној свјетлости и парним стројевима опет има у себи већи процент идеализма него доба римских царева: али стари друкчије су ту ствар разумијевали. Путовали су и они, обично по Сицилији, Грчкој, Малој Азији, камо је био принуђен да пође, како Плиније вели, сваки изображени човјек; ²³ али већина њих мало је марила за природне љепоте, које је на путу сретала; мета њихову путовању били су познатији градови са каквог историј-

ског догађаја, мјеста гдје је који филозоф на гласу поучавао, храмови гласовити рад њихове старине и љепоте. Они пак, који су градили своје љетниковце на најљепшим положајма, они су то радили или од велике расипности, или да бјеже од грађанских послова, или да уче у миру и покоју. Досада, та погубљена болест свима сталежима у свако доба, и она је тјерала свијет из једног мјеста у друго, као што ради болесник, који се у својој постељи сад на једну страну сад на другу окреће, а мисли: то му је лијек. Тај досадом уморени свијет тумарао је сад амо сад тамо, сад низ обалу морску, не би ли онако угоднио беспосленом духу, сад опет по ливадама и планинама, а никад задовољан с тиме што има. „Кушајмо у Кампанију — каже Сенека — али скоро ће нам и овај лијепи крај омрзнути; кушајмо у Луканске шуме, гдје је природа још необрађена и дивља; кушајмо у Тарент, гдје је лађама на гласу становиште а зими блага клима. Али све је заман; треба да се вратим у Рим: твоје уши већ дуго се нијесу наслушали градске буке; треба да се нагледам крви у амфитеатру.“ ²⁴

Наравна ствар, овако морамо судити о великој мањини ондашњих путника. Они који су се на даљи пут спремали, имали су чисто љепшу цијел пред собом. Њих су чекале велике збирке умјетнина, сачуване у разним храмовима; природне и етнографске рјеткости; историјске успомене; чудотворна светилишта; а свуда су налазили справна чичерона да их води и да им ствари тумачи. ²⁵ Али како већ рекосмо, искрено осјећање природе није у њихову духу никада на првом реду стало. Сам Плиније, који толико радо о шумама, о ливадама, о мору прича, како схваћа он те појаве? Кад спомиње своје родно мјесто, онај љетниковца, ону отворену дворану гдје влада вјечно пролеће, ону малу сјенасту шумицу, поточић гдје пљунти и ланти се као драго камење, мекану шетницу, купалиште сунцем обасјано; ²⁶ видиш одмах, да је тај човјек примјетио само оно што је необично, што је ријетко. Кад описује извор рјечице Клитумнуса, ²⁷ онажа све потанкости, све ситњарије тог дивног мјеста: и како ти је тешко возити се уз ријеку, и како

²⁰ Epist. III. 19.

²¹ Epist. IV. 6.

²² Elisée Reclus: Du sentiment de la nature dans les sociétés modernes. 1866.

²³ Epist. VIII. 20.

²⁴ Seneca: De tranquillitate animi. 2.

²⁵ Seneca: Consol. ad Marc. 25.

²⁶ Epist. I. 3.

²⁷ Epist. VIII. 8.

је вода прозрачна те познајеш на дну новац што си бадио. Али њему не пада на ум да нам покаже тај извор у оквиру његове лијепе околице, да нам великим али јасним потезима нацрта цијелу пеизажу. Кад је ходио да види Вадиманско језеро,²⁸ (данас: *lago di Bassano*), пало му је одмах у очи да му боја није баш црна, јер је прем блијела, а није ни зелена, јер је прем тамна: да је напокон цијело језеро управ округло, те би мислио да га је умјетник учинио: тог умјетника није наш Плиније ни с далека познавао — звао се је: Природа. Та велика богиња, којој смо тек ми данас подигли достојне олтане на ширем пољу модерне цивилизације, није се њима никад преказивала у величанственом облику снеговитих планина, у страшној тишини дубоких шума, у потмуклом жамору широког Океана. На планини су примјетивали све потанкости мале и гиздаве шиљке; у шуми лијеп узраст и дебелу сјену појединих стабала; бројили су свако дрво, а нијесу схваћали шуму у њеној цјелини. Кад нам пак причају о великим призорима и појавама природе, то обично раде, што у њихову зачуђењу има и клица неког неизвијесног празновјерја, или религијозна мисао, која се губи у широком опсегу ондашњих мита. Како Фридлендер у свом монументалном дјелу каже,²⁹ осјећање природе у старо и у данашње доба разликовало се је тим, што је у старини имало неки религијозни карактер. Врхови брда, ријеке, извори, језера и т. д. бијаху и станови сваковрсних богова, без опредјељена карактера, који су се с тога стапали с извором, с језером, у једну ријеч: с крајем гдје су становали. Извор Клитумнус био је на гласу са своје љепоте и свога божанства.³⁰ Ту би аше храм и омање капеле, од којих је једна данас кришћанском богу посвећена; тамо је ходио и цар Калигула да се диви и да се моли;³¹ а наш Плиније није застајао за другим; био је и он син своје доби.

Али је и син своје доби у томе, што кроз сваки његов опис природе провирује пишчева жеља да му испане лијепо књижевно дјело. Познато је већ, а то сам каже,³² да су његова

писма издата за публику, па се разумије како су његова чувства уступила мјесто финој умјетности. Кад говори о самоћи и тишини у шуми,³³ о љепоти околице око свог љетниковца,³⁴ о језеру Вадимонском и т. д. његово китњасто перо не може на ино а да не заборави прави предмет у корист форми.

Не смијемо ипак занијекати, да су Римљани, а особито који су се књижевношћу бавили, у велике љубили живот ван Рима. Први је узрок томе био што је љети у граду нездраво због грозница; па опет она запара, она прашина, она бука велике свјетске вароши тјерала је имућније грађане да нађу самоћу и мир далеко од тог Вавилонa: »*O rus, quando te aspiciam!*« уздисао је Орације и с њим већи дио пјесника и научењака. У³⁵ оне „здраве и још од никакве културе нетакнуте крајеве“,³⁵ хитали су писци да раде и уче у свјежој и слободнијој атмосфери. „Не можеш помислити — пише Плиније своме другу Тациту³⁶ — како ти се ведри памет, кад оно тумараш по пољима; око тебе шума, самоћа и тишина, те се твоје моралне снаге оштре и узвишују.“ Чврсто је њихово увјерење било, да лисна и самотна околица снажи памет. У самој кући и у љетниковцу имали су неке собе (такозване кизикенске), простране као дворане, те им се је дало гледати са свих страна кроз прозоре на поља, на шуме, на брегове, што су се наоколо дизали. На Плинијеву лаврентијском дворцу³⁷ била је така једна соба, на пола одијељена од главне зграде, а имала је на три стране велика врата и прозоре, тако да си могао с приједа, десно и лијево уживати диван изглед на ближње море. Тако исто на тусцијском љетниковцу једнака је соба била, с које си гледао на ливаде, на шуму и на језеро;³⁸ напокон и с његова триклинџа виђало се је море са три стране, то јест сваки га се је гост са свога кревета могао комотно наживати.³⁹ У опће пак и сами су љетниковци били на таком положају, да с њих буде изглед на што пространију околицу. Тако се је дизао и

²⁸ Epist. VIII. 20.

²⁹ III. 188.

³⁰ Epist. VIII. 8.

³¹ Suetonius: Caligula 43.

³² Epist. I. 1.

³³ Epist. I. 6.

³⁴ Epist. V. 5.

³⁵ Martialis III. 88.

³⁶ Epist. I. 6.

³⁷ Epist. II. 17.

³⁸ Epist. V. 6.

³⁹ Тако и Марцијал: et non unius spectator lectulus undae — Epigrmt. X. 51.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

www.e-nlib.rs

Плинијев тусцијски дворац. Али какав је тек морао бити изглед са полачице Марцијанова пријатеља Јулија, кад помислиш да је лежала на бријегу Јаникулу, откле се виђела цијела околица римска до албанских гора, сва посута селима и зеленим баштама, па велике цесте пуне свијета и кола, Тибар, на којему су лађе возиле уз воду и низ воду, и напокон сам Рим, онај огромни, бучни, богати, по-

злаћени Рим.⁴⁰ Можебит данас се само енглески љетни дворци могу успоредити са римским; али свакако модерна култура, у сваком погледу блажа од старинске, научила нас је, како се мора штовати природа, нагнала нас је, да проникнемо у дубоку душу њену и да откријемо њене стољетне тајне.

⁴⁰ Et totam licet aestimare Romam. — Martialis. Epigrmt. IV. 64.

Јосип Берса.

„РЕЧНИК СРПСКОГА ЈЕЗИКА“.

На свечаном скупу српске краљевске академије, држаном 10 септембра 1888 у славу стогодишњице Вукове, прочитана је посланица Стојана Новаковића: „Српска краљевска академија и неговање језика српског“¹ У тој посланици говори Новаковић у опште о задатку Академије, даље о томе, докле се код нас дошло с речницима и граматиком, о питању народнога књижевног језика и на послетку о томе, шта треба да чини Академија, да би извршила свој задатак у неговању језика. Не ћу подробно наводити садржај целе посланице, јер то је расправа, коју треба сваки Србин добро да проучи: у њој ће наћи много зрно, које ће у души његовој уродити најбољим плодом; много ће бисер-зрно пасти на душу његову и кренуће тамо живот: мисао, која ће му рећи, да и он треба да принесе на олтар науке дар, који може принети!

Најважније у посланици овој је предлог Новаковићев, да српска краљевска Академија изрази речник, у којем ће бити „изнесено и представљено садашње стање народнога књижевног језика српског“²

О том предлогу хоћу овде да говорим.

У речнику том, који би Академија израдила, било би „сабрано, прегледано и пребрано и оно, што је у току првих сто година већ постало традиција за наш књижевни језик, што се за

тих сто година већ образовало и створило у народноме књижевноме језику“: „у народним усменим умотворинама, у делима признатих писаца свију струка књижевности и науке, почињући од Доситија па до данашњих, за које се нађе да им дела треба да уђу у ред оних писаца, из којих ће се црпети грађа за речник“. Осим тога ваљало би и „народни језик из живих уста исцрпети“.

Новаковић се у посланици нада, „да овај предлог не ће ући у ред цветова, који онадну не оставивши рода, него да ће се о њему даље размисљати и радити“.

Али као да се нада Новаковићева не би испунила, да он сам — на срећу књижевности нашој — не дође у Београд, да ту ствар напосво покрене. Г. Љуб. Стојановић говорио ми је, да ће се — иницијативом Новаковићевом — почети скоро радити на томе речнику.

То ме је наговорило, да напишем неколико речи о „нарочитим мерама, које би се морале предузети, како да се људи упуте, да им белешке и јављања могу бити од праве користи и да не даду повода злом разумевању и погрешкама“.

Новаковић мисли, да „Академија треба да изради питања“³ која би ваљало упутити интеллигентним пријатељима тога посла и академичког речника у народу, а на питања би се током времена и личним настојавањем и понављањем, не остављајући ништа случају, могло добити лепих одговора“.

³ Према питањима румунске Академије.

¹ Штампана је у Х. Глауу.

² „Загребски академски речник ни по изради ни по намени није речник садашњег књижевног језика, него речник народног, самониклог и историјски до сад очуваног језика“.

Пре свега ја мислим, да не би требало у прогласу (тако да га назовем) да су *само штаћа*, него би требало скупљаче поучити и како да бележе речи, и о акценту (најбоље многим примерима познатих речи) и о томе кога да питају за речи⁴ и т. д.

Осим тога има безброј речи и израза, који се могу само *случајно* забележити. Требало би споменути, да треба бележити и оне речи, за које нису питања стављена.

Нема сумње да ће их бити међу скупљачима (иа и интелегентнијим), који ће сами ковати речи, биће их, који ће овлаш, нетачно и погрешно бележити: речи, изразе значења и акценте. С тога би требало све речи, побележене са живих уста у народу, да пређу као неку цензуру. Академија би требало да именује у свакој (рецимо) области по једног или више својих *повереника*.⁵ Они, који у једној области купе и бележе речи, не би онда шиљали речи Академији, него академијиним поверенику. Повереник би речи сређивао и једанпут годишње пропутавао своју област, да пропита, да ли постоје речи, које су му јављене, да ли су добро обележена значења и акценти.

Академији би тиме посао био знатно олакшан, јер би она примала речи само у знатнијој количини⁶ (повереници би морали примати и по неколико речи од појединих особа). Осим тога повереник би без сумње од разних особа добијао доста *истих* речи, он би Академији само по једну слао и тиме би јој било у неколико олакшано. За тим, ако когод не би шта разумео или ако би у чему конзеквентно грешно, лакше је много и брже, да му повереник објасни и поучи га него да то чини Академија. На послетку ће повереник међу својим познаницима и усмено у својој области много више и боље моћи урадити за скупљање речи, него што ће то моћи Академија.

Но најважније је при томе, што међу речи-

⁴ Не треба и. п. једнога питати много речи, не треба бележити речи оних, који су били у војени, који су много оћинили са интелегенцијом, који су много читали, не треба прост човек да онази, да је скупљачу потребан акцент и т. д.

⁵ И. п. за Срем г. Живановића или г. Врховца; за Бачку г. Остојића и т. д. Уверен сам да би се они радо примили, да и ту корист учине науци.

⁶ Наша Матина требало би да уступи академији речи, које је скупио Нов. Радоњић (има их 4683): не треба онда ни да речник тај штампају у њену органу. (Летопис М. С. 161, стр. 146—147).

ма, које буду преко повереника академији за речник достављане, не ће моћи бити *ни једне, која се у народу не говори*. А боље је, да две речи не уђу у речник, него да уђе једна, које нема у народу.

Особиту пажњу треба обратити на фразеологију и терминологију. Највећма се код нас патеже са изразима; ту има највише туђинштине, а мал' не за сваки израз, који смо превели са страних језика, има леп српски израз у народу. Само га треба наћи. Исто је тако и код терминологије.

Још нешто. Књижевници су за своју потребу правили речи. И Новаковић и Бошковић⁷ су за то, да се у речник унесе речи књижевника, које су они начинили. Ја мислим, да то не би требало чинити. Велика већина речи наћи ће се у народу, а којих немате ће народ начинити, кад му буде требало (ср. „Коло“ 1889, стр. 2) Речи, које научници кују, не могу никад бити таке као народне, јер научник не може да се ослободи утицаја страног језика, њему недостаје чист, непомућен ум за стварање нових речи; а што је најглавније, народне речи — као и народне песме — морају прећи јаку критику пре него што добију атрибут „народне“; *једин* је ту реч начинио, али је она прошла безброј уста: безброј њих је ту реч могло одбацити или поправити је, — и кад така реч дође до нас, она мора бити добра. *Појединац* је слаб, да и једну кап створи у мору онога, што је народ створио. Или зар би се икоји научник сетио да *Wasserdruck* назове: *сливо слово*?!

Хтео сам да кажем, како би се скупљање грађе из живих уста лакше могло удесити.

Српска краљевска Академија спојена са ученим друштвом јемчи нам, да ће дело добро израђено бити. Међу нама ће за сада велику празнину поунити ново издање Вукова речника, стога се са издавањем не мора журити, али купљење грађе треба *што пре* отпочети, јер се силне речи у нашем народу готово рећи сваки дан губе.⁸

Ми жељно очекујемо почетак рада на речнику, који ће запета — као што је Новаковић рекао — „заузети место на сваком столу, где се пише, мисли и учи по свима крајевима и српског и хрватског народа без разлике“!

С.

⁷ В. „Из говора“ новом издању Вукова речника.

⁸ Мој пријатељ Ј. Ј. причао ми је, да је налазио код рибара речи, које само старији знају а млађи употребљају махом стране (већином немачке) речи!

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNIBL.BG

КОВЧЕЖИЋ

КЊИЖЕВНИ ПРИКАЗИ.

Јован Живановић. Српска читанка за доње гимназије. Књига прва. Саставио — —. Друго попуњено издање. Панчево 1892. Наклада књижаре Браће Јовановића. Вел. осмина. Стр. 296. — Прво издање Живановићеве српске читанке за доње гимназије изашло је године 1884 а сад се ето указала потреба за друго издање. Живановићеве читанке за доње гимназије има управо два дела, један за први и други а други за трећи и четврти разред гимназијски. Књига, којој је горе исписан натпис, прије део а од књиге првог издања разликује се, што је, као што се изреком и каже, попуњена. Прво издање имало је седамдесет и осам комада за читање, а ово друго има осамдесет и пет, дакле има седам нових комада а то су комади под бројевима 13, 17, 31, 44, 60, 66, 81. Од нових су комада три (13, 31, 66) у везану слогу а остала четири у невезану. У везану су слогу красни преводи Благоја Бранчића с мађарског (од Ђулајије, Петефије и Арања). — Као што чујемо, изаћи ће скоро и друго, такођер попуњено издање другог дела Живановићеве читанке за доње гимназије, и том се за цело сваки пријатељ школе и просвете мора зарадовати. За сад нека је прва књига Живановићеве читанке за доње гимназије препоручена не само школама него и свој читалачкој публици српској као угодна и корисна лектура. Г.

Мита Живковић. Први и пошљедњи пут. Приповетка из Сарајева. Написао — —. Биоград. Штампарија Св. Николића (Горња Јов. улица бр. 53) 1892. 8-а. стр. 74. — Цера Ј. Петровић, бравар у Београду, за цело је „учинио роду глас“, што је урадио, да је Мита Живковић „ову књигу могао штампати“. Ту му свако, ко ијоле само ужива у лепим приповеткама, заједно с Митом Живковићем мора ускликнути: Хвала! И најновија ова Живковићева приповетка из Сарајева — „Кавгаџију“ још не узимамо у рачун, јер је тек данас почео ево у „Стражилову“ — доказује, као и све досадашње његове „Босанчице“, да је у Мите Живковића толики и дара и вештине за посао те врсте, да не може — ма како био близу — пасти у монотонију. За себе бар могу рећи, да ме је и опет уехитила и занела она непосредност и живахност у приказивању карактера и ситуација, којој сам се и до сад у Живковића искрено дивно. Одиста вешто перо треба ту, да прикаже екроз и екроз природну једину двоје драгих, као што су овде Јово и Бесарина Криета, па до самопрегора пожртвовну братеку милошту брата Јовова, а тек како се мораш мило изненадити, кад те и против воље твоје измири то вешто перо и са „законицом“ Кристом Дудићевом те се хтео не хтео и у пркос ма и најмљеном јој сплеткарењу не љутиш, што се и њој нанла „добра прилика те се кроз двије године удала“. Ја сам ову

приповецицу у сласт прочитао те је најтоплије препоручујем српском читалачком свету. Г.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

— *Поэме на претплату.* Некоја г.г. учитељи охрабрише ме да спремам за штампу ручну књигу за основне школе: *Службу за два дејја гласа* (сопран и алт), у којој ће бити лако удешено све оно што треба да поју на летурђији ученици основних школа. Књижица ће изаћи у малом формату школских књига а биће јој садржина: 1. Мала певачка школа; 2. Служба св. Јов. Златоустога; 3. Празнична служба (Молитвама, спаси ны, важнији тропари); 4. пређеосвећена служба (Да исправитя, Благословлю Господа) 5. Опело. — Књижица ће ући у штампу, чим се скупи толико претплатника, да се плате трошкови. Стојаће за претплатнике 25 новч. а пошто изађе 30 новч. Скупљачима дајем једанаесту књижицу. Молим своје пријатеље и г.г. учитеље да скупљају претплату и нека је шаљу мени у Н. Сад. Тих. Остојић.

— Као што читам у „Србобрану“, подухватила се српска књижевна задруга у Београду да у збирку скупи све досадашње песничке радове Војислава Ј. Илија, и досудила му је по ето и двадесет динара награде од штампана табака.

— На свенаучишту у Липници предаваће *Лескин* зимске полугодине 1892/93 из славистике: Историјска граматика српско-хрватскога језика; граматика старобугарскога (тако зове Л. старослов.) језика; тумачење Гундулићева Османа са књижевноисторијским уводом; вежбање у читању старословенских текстова.

— У 225 броју мађарскога листа „Fővárosi lapok“ изишао је у мађарском преводу „Минадир“ Лазе Костића. Преводилац је Павле Деметер. Сомборски „Српски Гласник“ хвали превод као „прекрасан“ и „веран“ и честита преводиоцу „на лепоме успеху, који је преводом ове дивне песме постигао. Преводилац, за кога од „Српског Гласника“ чујемо да је „један од најбољих мађарских песника“, по што се „озбиљно одао штудији српскога језика и српске књижевности а наиме наше појезије и народних песама“, превео је и народну песму „Смрт Омера и Мериме“ на мађарски па ће и тај превод скорим угледати света. — Нама није доншао до руку „Минадир“ у мађарском руху, не можемо дакле са своје стране изрећи суда о њему, али не можемо ни да прећутимо, да су нам у реферату „Српскога Гласника“ у очи упала она силна епитета у суперлативу. Лепо је, кад човек своје самештане воли и цени, али Сомборци у томе као да не знају шта је доста.

САДРЖАЈ: Песништво: Звучи. Кавгаџија. Игуманова сен. Вјерина љубав. — Поука: Плиније Млађи на љетниковцу. — Књижевноост: „Речник српскога језика“. — Ковчежић: Књижевни прикази. Књижевне белешке.

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваке недеље на читаву табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 н. за по год., 1 ф. 25 н. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 12 динара на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплата књижари Луке Јоцића у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожића у Београду.